Tartu linn XVIII sajandil (koguteos »Tartu«, 1927). *P. T.*

ŠAHOVSKOI, Sergei Vladimirovič, vürst, venestamisajajärgu tegelane, sünd. 14. VI 1852 Moskvas, lõpetas a. 1874 Moskva ülikooli füüsika-matemaatika osakonna kandidaadi astmega, oli aa. 1875—76 konsulaadi sekretäriks Ragusas, kust ta suurriikide survel Herzegoviina mässu toetamise pärast ära kutsuti, ja teenis siis Peterburis välisministeeriumi Aasia departemangus. Vene-Türgi sõja ajal ja järel teotses Š. aa. 1877—80 sõja territooriumil Punase Risti tegelasena ja oli aa. 1880—81 Punase Risti peavolinikuks kindral Skobelevi vägede juures Turkestanis. Aa. 1881—85 toimis Š. Černigovi kubernerina ja määrati 1885. a aprillis keiser Aleksander III-a isiklikul tahtmisel Eestimaa kuberneriks. Selles ametis suri Š. 12. X 1894 Tallinnas. — Veendunud slavofiilina haaras Š. suure innu ja energiaga kinni temale Eestimaa suhtes tehtud ülesandest ja püüdis igakülgselt teostada maa täielikku venestamist. Väites, et saksa separatismi vastu tuleb võidelda raskete uimastavate löökide abil, toimis Š. raudse järjekindlusega ega tunnustanud oma venestamisinnus mingisuguseid kompromisse maa saksa ollusega. Seejuures sattus ta vastollu teiste Baltimaade kubernerídega (vt. Sinovjev) ja Vene valitsusega, eriti siseminister I. N. Durnovo ajal. Ainult Aleksander III-a heatahtlik toetus võimaldas Š.-d oma tegevust jätkata ja valitsusele venestuse huvides esitada ikka uusi konkreetseid ettepanekuid, mis kaugeltki kõik teostamist ei leidnud. Š. ettepanekul seati Baltimaade ametiasutistes a. 1885 asjaajamise ja ametliku kirjavahetuse keeleks vene keel. Tallinna linnapea T. W. Greiffenhagen (vt.), kes keeldus vene keele tarvituselevõtust linna asjaajamiskeelena, tagandati ametist. 1889. a. peale hakati ka linnavolikogude suhtes järkjärgult nõudma vene keele tarvitamist. Politsei- ja kohtureform (vt. Aleksander III) viidi Š. aktiivsel osavõtul Eestimaal hoogsalt läbi. Kohaliku aadli maaomavalitsuse ägeda vastasena pani Š. a. 1887 valitsusele ette rüütelkonna komitee ja maanõunikkude kolleegium ära kaotada ja astus järsult välja Liivimaa kuberneri Sinovjevi ettepaneku vastu luua maal uus ainult kihelkonnist koostuv omavalitsus. Agraarolude alal soovitas Š. valitsusele senine agraarseadusandlus revideerimisele võtta, eeskätt talumaad uuesti mõõta ja nende rendikõrgus asetada kindlasse vahekorda talu tulukusega, kusjuures kord kindlaks määratud rendisummat 24 a. jooksul ei oleks tohitud kõrgendada. Valitsuse vastutulematuse tõttu jäid need ettepanekud ellu viimata. Kuuendikumaade suhtes juhtis Š. algatusel reformitud kubermangu talurahva asjade komisjon siseministri tähelepanu asjaolule, et mõisnikud seadusevastaselt peavad endi käes neid maid, mis õigupoolest määratud maatarahva seisundi kindlustamiseks. Keiser Aleksander III tegi käskkirjaga senatile 18. II 1893 siseministrile ülesandeks esitada seaduse-eelnõu kuuendikumaade seadusliku kasutamise kohta; asja lõpliku otsustamiseni kästi ametikohtasid seisma jätta kõik nende maade mõisamaa külge liitmise läbi põhjustatud tüliasjade arutamised ja keelati kuuendikumaade müümine, välja arvatud juhud,mil müüdava maatüki suurus ei ületa talurahvaseadustes kindlaksmääratud talude minimaalsuurust ja mil ostjana esinevad kohalikud talupojad, kes seni ei olnud ei talumaade omanikud ega rentnikud. Et siseministrite poolt siiski ei järgnenud vastavaid samme, jäid kuuendikumaad kauemaks ajaks õieti selgusetusse õiguslikku seisundisse. — Nähes luteriusus ainsat sidet eestlaste ja sakslaste vahel ja kreeka-õigeusus tähtsaimat vahendit eestlaste lähendamiseks Venemaale ja vene rahvale, toetas Š. kõigest jõust 1883. a. peale Põhja-Eestis toimuvat massilist üleminekut õigeusku. 1883.—93. aa asutati Põhja-Eestis 18 õigeusu kogudust, neist pooled Lääne- ja Hiiumaal. Õigeusu kirikute ja koolimajade ehitamiseks hankis Š. 420.000 rbl. riiklikku toetust. Kui mõisnikud keeldusid õigeusu kirikute alla maatükke müümast, pandi Š. algatusel 1886. a. seadus maksma, mis võimaldas sunnivõõrandamise teel kinnisvara omandada kreeka-katoliku usu kirikute ja koolide tarvis. Samal a. keelati ära nõuda õigeusku siirdunud talupoegade mailt reaalkoormisi luteriusu kirikute heaks. Kui Eestimaa rüütelkonna ainelisel toetusel Kuremäele vastukaaluks seal asuvale õigeusu kabelile hakati ehitama Illuka ev.-luteriusu kirikut, pani Š. ehituse a. 1885 seisu ja nõutas keisrilt a. 1891 loa terve mäe ühes poolelioleva kirikuga õigeusu kirikule võõrandada. 1891. a. asutati sinna Pühtitsa õigeusu naiskogukond, mis 1893. a. naiskloostriks muudeti. Š. võttis ka agarasti osa Aleksander Nevski peakiriku ehitamise eeltöist ja hankis kirikule Tallinna Toompeal kohase aseme. Olles teravas vastolus balti-saksa elemendiga, ei sallinud Š. ka eesti rahvuslikke püüdeid: tema arvates ei tohtinud vene kultuuri kõrval Baltimaal ükski teine kultuur lubatud olla. Eesti separatismis nägi Š. isegi suuremat hädaohtu Vene riigi ideele kui saksa omas ega tunnustanud seepärast mingisugust venestamissihtidest erinevat iseseisvat eesti politikat. Š. nõudel suleti 1893. a. Eesti Kirjameeste Selts, mille tegevuses Š. oli leidnud iseseisva eesti kultuuri loomise püüdeid ja rahvale kahjulikkude politiliste kirgede õhutamist. Toetades